

Razvitak hrvatskih otoka

MLJET - PRELIJEPI OTOK TUŽNE SUDBINE

Mnogo se superlativa veže uz otok Mljet. Za mnoge je to naš najljepši otok kojega je, kažu, londonski *Times* (nigdje se ipak ne navodi kada) kao jedini europski svrstao među deset najljepših otoka na svijetu. Često se ističe da je Mljet sa svojih 70 posto površine pod šumama najšumovitiji hrvatski otok. Također se ne propušta istaknuti kako je zapadni dio otoka s jedinstvenim morskim jezerima proglašen nacionalnim parkom, što nije slučaj s drugim otocima budući da se preostali otočki nacionalni parkovi (Brijuni i Kornati) odnose na skupine otoka.

Mljet je ipak najjužniji i

MLJET - AN INTENSELY BEAUTIFUL ISLAND WITH A SAD DESTINY

Mljet is the southernmost big populated island in Croatia, ranked eight by its size. It is however very sparsely populated and its population is aging. Many consider it to be the most beautiful island in Croatia and, according to legends, it was visited by Ulysses and St Paul. The west portion of the island has received status of a national park. It is there that we have Mljet's salty lakes, with big and deep bays linked to the sea by narrow passages. These passages have been widened on several occasions during the island's history, so that now the sea flows directly into the lakes, instead of through underground passages as is believed to have been the case in the past. The island situated on the Big Lake is adorned by a beautiful Benedictine church and monastery converted into a hotel, which is now empty. The national park also embraces some smaller settlements, and a new hotel has been built in the town of Pomena. The biggest town on the island, Babino Polje, is situated in the middle of the island, just like most of other settlements. In addition, there are several smaller lakes on the island and spacious sand beaches, still waiting to be discovered, are situated on the southernmost portion of the island.

nautičke milje (8 km). Sjeverozapadni kraj otoka (rt Goli) udaljen je od Korčule 13

istocenskog pijeska eolskog podrijetla. Otok ima raščlanjen reljef i brdovit izgled s nekoliko

Zemljovid otoka Mljeta

najistočniji pučinski otok među našim velikim i naseljenim otocima. S površinom od 100,4 km² na osmom je mjestu po veličini među jadranskim otocima. Ne pruža se sasvim u smjeru sjeverozapad-jugoistok, koji je smjer pružanja jadranske obale, već je nešto više nagnut prema zapadu, baš poput susjednog poluotoka Pelješca s kojim je paralelan. Dug je 37 km, a prosječno širok oko 3 km. Dužina obalne crte jest 131,3 km, što mu daje jedan od najvećih koeficijenata razvedenosti - 3,75.

Od poluotoka Pelješca odvojen je Mljetskim kanalom širine 4,5

milja, a jugoistočni kraj (rt Gruj) od luke Gruž u Dubrovniku približno 15 milja. S južne strane otoka je otvorena pučina. Otok s istoimenom općinom, zauzima prostor do vanjske granice naših teritorijalnih voda, s površinom od 1288 km², što je 19,5 posto obalnog mora Županije dubrovačko-neretvanske i 4 posto morskog akvatorija Republike Hrvatske.

Mljet je poput drugih naših otoka nepotopljeni ostatak dinarskog grebena, a građen je od vapnenaca i dolomita. Na krajnjem jugoistočnom dijelu nalaze se debele naslage ple-

uzdužnih nizova uzvišenja. Dvadesetak vrhova prelazi 300 m, a najviši vrh Veliki (Velji) grad visok je 514 m. U uzdužnim udolinama, pretežno u dolomit-

Situacija mljetskih jezera

Pogled na Veliko jezero i Solinski kanal

skim slojevima, smješteno je dvadesetak manjih polja i stotinjak krških dolova. Tlo im je pokriveno crvenicom i glavne su obradive površine. Izdizanjem morske razine u postglacijalnom razdoblju, dna su se nekih kraških polja našla ispod morske razine i tako pretvorena u vodom ispunjene mljetske blatine ili slatine.

Iako je Mljet dobro razveden otok, ipak su dobro razvedeni samo njegovi krajnji dijelovi. Na južnoj obali, koja je izložena južnim vjetrovima i mjestimično vrlo strma, mnoge male uvale služe kao ljetna skloništa za ribarske brodice stanovnika mjesta u unutrašnjosti otoka. To su Brnjestrova, Rikavica, Obod, Jama, Sutmiholjska, Pod Kosmač i Pod Rope. Na sjevernoj obali koja je blaže položena i pristupačnija smještene su jedine dobre luke s izgrađenom obalom: Polače, Kozarica, Sobra, Prožura i Okuklje. Na istočnom su dijelu dobro zaštićene uvale Preč, Saplunara, Blace i Pod Škoj, a na zapadnom Soline, Blace, Lastovka i Pomena. Uz mljetske obale ima cijeli niz otoka (22), hridi (13) i grebena (3). Najveći su smješteni uz najzaštićenije uvale. To su

Pomeštak i Glavat ispred Pomene; Tajnik, Moračnik, Maharac, Ovrata i Kobrava ispred Polača te Galičnjak, Borovac i Planja ispred Prožurske luke.

Mljet ima izrazitu sredozemnu klimu s ustaljenim zračnim strujanjima juga i bure u zimskoj, a maestralska i burina u ljetnoj polovici godine. Temperaturni su prosjeci zimi rijetko niži od 6° C, a snijeg je zaista rijetka pojava. Po broju sunčanih sati Mljet se svrstava u najsunčanija mjesta na našoj obali, a količina od 1000 do 1200 mm godišnje najčešće pada u jesen i tijekom zime. To uzrokuje česte ljetne suše, jer na Mljetu izvori ljeti redovito

Mali most - prolaz između Malog i Velikog jezera

presušuju. Uz obalu je nekoliko izvora pitke vode: Omani kod Sobre, izvor u Polačama, kapela Fontana na rubu Velikog jezera, zdenac kod Ponte Lenge i izvor vode u Suđurskoj do kojega je moguće doći jedino za oseke, jer se za plime miješa s morem. Izvori u unutrašnjosti su: Vrbova voda i Vlaška voda kraj Goveđara, Vilino vrelo iznad Kneževa polja, Vodice kod Babina Polja, izvor u blatini kod Sobre, izvor kod Korita i dr. Na Mljetu postoje i četiri blatine, od kojih se ona kraj Kozarica naziva i slatina. To su blatine kraj Blata, Sobre i Prožure. U njima se voda zimi podigne za nekoliko metara, a ljeti spusti na samo dno. U svima je voda boćata, u svima ima jegulja i na sve je nedavno postavljen uređaj za desalinizaciju radi vodoopskrbe stanovništva.

Vegetacija Mljeta ima izrazito mediteranski karakter. Osobite su bujne šume alepskog bora i česvine s gustom makijom na zapadnom dijelu otoka. Na istočnom kraju su guste šume borova pinija, a šume su, i makija, u središnjem dijelu otoka znatno prorijeđene. Šume su se inače do početka 20. stoljeća prostirale na mnogo većim površinama, ali je veliki požar 1917. godine na prostoru između Polača i Babina Polja uništio mnoge stoljetne šume. Šumovitost i slaba

naseljenost omogućili su razvitak brojnih životinjskih vrsta, poput kune bjelice, divlje mačke, podivljale domaće koze, miša, puha, ježa, žabe kornjače i brojnih ptica te neotrovnih zmija, poput bjelouške i sljepića. Prije Prvoga svjetskog rata otok je obilovao zmijama otrovnicama - poskocima i pepeljuhama. Po predaji su čak otok zmijama naselili gusari, smatrajući da su legla otrovnica najbolja zaštita njihova skrivenog blaga. Činjenica jest da su od zmijskog otrova stradali mnogi Mlječani, ali i mnoge domaće životinje poput magaraca, koza i ovaca. Zbog toga je 1910. godine, na poticaj ondašnje općine i šumarije uz pomoć baruna Schillinga (upravitelja Šumarije) nabavljeno nekoliko parova indijskoga sivog mungosa, koji su se brzo razmnožili i gotovo potpuno istrijebili zmije otrovnice. Mungos ujedno progoni sve sisavce koji nisu veći od zeca, a od ptica najviše voli kokoši. Jede čak i poljske plodove, te ribu i sve što zatekne oko seoskih kuća. Činjenica je da mungos velike štete nanosi ptičjim gnijezdima, ali je isto tako činjenica da ipak nije do sada istrijebio niti jednu životinjsku vrstu koju je zatekao. Mungos praktički nema prirodnog neprijatelja, a za njega su najopasniji snijeg i mraz.

Od 1958. godine na otok su donesene mnoge nove životinjske vrste: jelen lopatar i aksis, zec, muflon, divlja svinja, jarebica i fazan. Održali su se jedino jelen lopatar, zec i divlja svinja koja je prava napast za vinograde, krumpirišta i voćnjake, a gotovo je istrijebila žabu kornjaču, koja joj je omiljena hrana.

Uokolo mljetskih obala ima mnogo najkvalitetnijih riba, a uz južnu obalu i mnogo jastoga. Pretpostavlja se da osamljene i

Samostan i crkva na otoku u Velikom jezeru

Samostanski klaustar s vrtom

špiljama bogate južne obale Mljeta povremeno posjećuje rijetka i zaštićena sredozemna medvjedica (koja još živi na obalama Albanije i Grčke). Ujedno se pretpostavlja da na pjeskovitim obalama Velike i Male Saplunare te uvale Blace na krajnjem jugoistoku ima svoje odmorište rijetka i zaštićena sredozemna morska kornjača glavata želva, za koju se pretpostavlja da u topli mljetski pijesak polaže i svoja jaja.

Antički pisci nazivaju ovaj otok Melite, Meleta, Melada ili Melta. Sve te riječi imaju u grčkom isto značenje kao što to ima latinska riječ mell, mellis = med. To znači da su nekadašnji brojni rojevi pčela po mljetskim šumama dali ovom otoku ime, ime koje je po postanku istovjetno jednom većem i mnogo poznatijem otoku - Malti. Upravo je Malta zbog sličnosti imena Mljetu oduzela i još uvijek svojata dvije najvažnije mljetske legende - legendu o boravku Odiseja s nimfom

Samostanski trijem

Kalipso i legendu o brodolomu svetog Pavla na njegovu putu u Rim.

Kada se starogrčki junak Odisej vraćao kući nakon dugogodišnjega pustolovnog lutanja morima, u oluji mu je stradao brod i more ga je izbacilo na začarani otok Oggygiju, koji je bio kraljevstvo lijepe boginje Kalipso, kćeri Atlantove. Ona se vezala uz Odiseja i s njim sedam godina proboravila u jednoj pećini, sprječavajući ga da dalje otputuje. Iz te mitske veze Odisej i Kalipso dobili su i sinove blizance - Nausinoja i Nausitoja. Kalipso je oslobodila Odiseja i pustila ga na rodnu Itaku tek kada joj je to Zeus izričito naredio.

Mitska Oggygija je po Homeru "...najljepši otok svih mora i oceana" i stoga su razumljivo brojni sredozemni otoci konkurirali za taj laskavi epitet. Teoriju da je Odisej boravio upravo na Mljetu osobito je zastupao Dubrovčanin Aristid Vučetić, koji je pažljivo analizirao sve opise otoka, pa je uz njegovu šumovitost i izvore posebno isticao i pećine koje bi odgovarale pećini nimfe Kalipso. Među brojnim

dokazima posebno ističe postojanje hridi Ogiron na južnoj mljetskoj obali, a za ime tvrdi da nema nikakva značenja u poznatim indoeuropskim jezicima. To bi trebao biti iskrivljeni naziv nekadašnjeg naziva otoka Mljeta. Štoviše na obali postoji i špilja koja se danas naziva Odisejava spilja. Vučetić čak tvrdi da su Scila i Haridba gdje je Odisej doživio brodolom, zapravo Mali i Veliki Vratnik, smješteni između Pelješca i otoka Olike odnosno Olike i otoka Jakljana. Odisej je nakon brodoloma posljednjim snagama isplivao na Mljetu, doduše ne blizu Ogirona već na sjevernoj

Naselje Soline

obali, u blizini uvale Okuklje i velike špilje Galičnjak, gdje je nimfa Kalipso živjela. Kada je otplovio za Itaku, otisnuo se, prema Vučetiću, iz istočnog dijela otoka, iz Saplunare, za što potvrdu nalazi u položaju zvijezda.

Od mnogih Vučetićevih dokaza, od kojih su poneki i vrlo duhoviti (poput tvrdnje da spominjanje "babe" u mnogim mljetskim toponimima upućuje na postojanje ostarjele Kalipso), najozbiljnijima se doimaju dokazi iz antike. U Pseudosilaksovu *Periplusu* uz opise jadranskih otoka stoji da je udaljenost između Korkyre Melaine i Melite 120 stadija (18 kilometara), pa se taj podatak nikako ne može odnositi na Maltu.

Apolonije iz Rodosa u *Argonautici* piše da u blizini Korkyre Melaine na otoku Meliti boravi vladarica Kalipsa Atlantovica (Kalipsa Atlantis). Stoga ne čudi da se danas sve više istraživača priklanja tvrdnjama da je mitska Oggygija upravo Mljet, a otprije je poznato da je slijepi pjesnik Homer u svojim opisima bio vrlo dokumentaran i precizan.

Druga oteta legenda zapravo i nije legenda jer ima elemenata povijesnog događaja. Spašavajući se od velikog nevremena i brodoloma sv. se Pavao nasukao na jednom šumovitom i nepoznatom otoku (za koji kasnije saznaje da se zove Melita)

prepunom otrovnih zmija, a jedna je čak i ugrizla apostola, ali bez ikakvih posljedica. Bilo je to 61. godine na putu sv. Pavla u Rim. U polju Žara nadomak mjesta Korita postoji predio zvan Crkva ili Crkvina gdje se nalaze ostaci crkve koja je, po predaji, bila podignuta u čast sv. Pavla i njegova tromjesečnog boravka na Mljetu. Sv. Pavao se prema toj istoj predaji nasukao na hrid koja se otad naziva školj Sv. Pavla.

Tezu o boravku sv. Pavla na Mljetu zastupalo je mnogo istraživača, a najgorljivije mljetski opat i pjesnik, benediktinac Ignjat Đurđević, koji je u 18. stoljeću objavio znanstvenu studiju o putovanju sv. Pavla. No početkom 20.

Naselje Polače

stoljeća dilema o boravku sv. Pavla zaključena je u korist Malte. Zaključeno je to usprkos činjenici da na Malti nikada nije bilo zmija, da je sv. Pavao dobro poznao geografiju i da je opisao kako se brodolom dogodio u Adriji te da u *Poslanici Rimljanima* izričito tvrdi da je bio u Iliriku. Kako su putovanja sv. Pavla temeljito istražena, vjerojatno bi tezu o njegovu boravku na Malti trebalo revidirati. Posebno što o boravku sv. Pavla na Mljetu svjedoči i neizbježni (kada je u pitanju rana povijest naše obale i otoka) car i putopisac Konstantin Porfirogenet.

Mljet je u najstarijim vremenima bio naseljen Ilirima, koji su na Mljet došli s Pelješca i iz doline Neretve, a o njihovu boravku, kao i drugdje, svjedoče ostaci brojnih kamenih gomila-gradina. Po ostacima brončane dugmadi i prstenja te staklastih perlica zaključuje se da su ti prapovijesni stanovnici otoka trgovali s ostalim stanovnicima Dalmacije i zaleđa. Najstariji povijesni tragovi o Mljetu nalaze se kod grčkih autora i spomenuti su u vezi s mogućim boravkom Odiseja na

Mljetu. Ipak Grci na Mljetu vjerojatno nisu nikada stalno boravili. Prvi se stvarni podaci o Mljetu nalaze kod Appiana, rimskog pisca iz 1. stoljeća prije Krista. U djelu *De rebus Illyricis* govori se o ratu koji je 35. godine pr. Krista Oktavijan (budući car August) poduzeo protiv Ilira na Mljetu i na Korčuli, drastično ih kaznivši za gusarske napade na njegove brodove. Tada je razoren ilirski grad Melitusa, svi mladi ljudi pobijeni, a stariji su i žene prodani u roblje. Pretpostavlja se da je taj grad bio na mjestu današnjih Polača, gdje je poslije izgrađena velika palača za upravitelja novog posjeda. Ostaci te drevne palače, uz Dioklecijanovu palaču u Splitu, ubrajaju se među najveće rimske spomenike u Dalmaciji, a u njezinu je prostoru danas smješteno mljetsko naselje koje je po njoj dobilo i ime. Pokraj te palače nalaze se dvije sakralne ruševine, starokršćanske bazilike iz kasnijeg vremena. Pronađene su rimske terme s velikim mozaikom ždrala, inače simbolom istočnih Gota, koji su otokom vladali u 5. i

6. stoljeću. Potom je otok bio pod upravom Bizanta.

Naseljavanjem hrvatskih plemena na jadranskoj obali i razaranjem Epidaura, Salone i drugih središta, bjegunci iz razorenih gradova i rimskih posjeda dolaze i na Mljet. No postupno se na Mljetu naseljavaju Neretvanci, koji uglavnom borave na istočnom dijelu otoka. Formirano je tada i prvo hrvatsko naselje na otoku - Vrhmljeće poviše luke Okuklje koje je kasnije napušteno. Nešto kasnije nastaju Babino Polje, Žara (napuštena), Prožura, Blato, Okuklje (kasnije napušteno ali se danas ponovno naseljava), Korita i Maranovići. U to vrijeme u Polačama još postoji rimsko naselje.

Odlučni sukob nepomirljivih neprijatelja dogodio se početkom 12. stoljeća na Ivan dan 24. lipnja. Tog su se dana podno brda Bijed, upravo na prostoru kojim danas prolazi granica nacionalnog parka, sukobili duka Remin, zapovjednik rimsko-ilirske vojske i kralj Dešin, zapovjednik hrvatske vojske. Po predaji koja je na Mljetu još živa, krv je tekla sve do mora, do uvale Križice. Zanimljivo jest da je predaja potvrđena pronalaskom velike grobnice na Ivanju polju 1938. godine s mnoštvom ljudskih kostura i ostacima oružja. U toj su velikoj bitki pobijedili Hrvati koji su otada gospodari cijelog otoka.

Nakon toga Mljet dolazi pod vlast Zahumlja. Upravo je veliki knez Zahumlja Desa 1151. godine poklonio cijeli otok Mljet benediktinskom redu sv. Marije iz Pulsana na Monte Garganu u talijanskoj pokrajini Apuliji. Benediktinci su inače najstariji redovnički red, kojega je utemeljio i dao mu pravila Benedikt iz Nursije, a prvi su

Naselje Blato

samostan maticu izgradili 529. godine ne Monte Cassinu.

Poznato je da su se sredinom 12. stoljeća na Mljetu iskrcali benediktinski svećenici Marin, Šimun i Vilim u uvali Sutmiholjska i kraće zadržali pokraj crkve Sv. Mihajla. Tada su se odlučili sagraditi samostan na otočiću usred Velikog jezera, na mjestu koje se još u rimskim vremenima smatralo svetim mjestom. Crkva su i samostan vrlo brzo sagrađeni, što se zaključuje po tome što se već 1198. godine spominju u jednoj buli pape Inocentija III. Samostan je vrlo brzo postao feudalni

gospodar cijelog otoka.

U skladu s benediktinskom tradicijom izgrađena je samostanska crkva u romaničkom stilu, s predvorjem, trodjelnom oltarskom pregradom, polukružnom apsidom i središnjim eliptičnim kubusom. Crkva i samostan znatno su utjecali na razvitak pismenosti i kulture uopće na Mljetu i u širem zaleđu Balkanskog poluotoka, a samostanski redovnici su uvelike utjecali na zbivanja u Bosni, Zahumlju i Dubrovačkoj Republici. Oni su u samostanskom skriptoriju prepisivali liturgijske knjige, Sveto pismo, djela crkvenih pisaca

i latinske klasike. Pisali su na pergamentu koji su sami izrađivali, baš kao i tintu i pribor za pisanje. Bili su vezani uz domaće plemstvo te nositelji otpora protiv stranih osvajača, posebice Mlečana. Od mljetskih benediktinica najpoznatiji su pisci Mavro Vetranović i Ignjat Đurđević te povjesničar Mavro Orbini, a svi su oni bili dubrovački plemići.

Prvotna crkva i samostan u kasnijim su stoljećima u više navrata pregrađivani i dograđivani pa se danas doimlju poput raskošne renesansne građevine u formi ljetnikovca. U 16. stoljeću samostansko je zdanje ojačano obrambenim zidovima, kulom i puškarnicama. U to vrijeme, a posebno nakon propasti matičnog samostana u Pulsanu od kojega je mljetski inače bio veći, samostan Sv. Marije postaje glavnim samostanom tzv. Mljetske kongregacije, kojoj su se pridružili svi dubrovački samostani osim lokrumskog. Nakon propasti Dubrovačke Republike (1808. godine) benediktinci gube vlast nad samostanom koji su u dva navrata poharali i mljetski seljaci. Godine 1866. posljednji redovnici napuštaju samostanska dobra i zdanje u koje se useljava austrijska šumarska uprava.

Naselje Govedari

Inače posebnim je ugovorom još 1345. godine mljetski samostan oslobodio otočane svih daća i služba prema opatiji, uz godišnji prihod od 300 perpera i jedne kokoši po svakoj kući. Iste je godine donesen i Statut općine Mljet. To je vrijeme kada se konačno kidaju labilne veze Mljeta s kontinentalnim zaleđem i srpskom državom uz istodobno jačanje dubrovačkog utjecaja. Dubrovnik će konačno zavladati Mljetom nakon dugotrajne i zamršene diplomatske borbe. U početku otokom upravlja šipanski knez, a od 1500. godine na Mljetu stoluje poseban knez i otok je pod dubrovačkom upravom sve do kraja Dubrovačke Republike. Nakon toga je otok do kraja I. svjetskog rata u sastavu Habsburške Monarhije i poslije Jugoslavije, uz kratke prekide s talijanskom okupacijom u dva navrata i još kraćom njemačkom u Drugom svjetskom ratu. Od 1990. Mljet je poput svih nastanjenih jadranskih otoka u sastavu samostalne Republike Hrvatske.

Valja reći da su Mljet, kao isturen pučinski otok, u više navrata poharali gusari, a opljačkao ga je i spalio i čuveni turski gusar Uluz Ali, koji je 1571. uništio grad Hvar i napadao Korčulu. Gusarski napadi i velike epidemije kuge sprječavali su razvitak naselja na obali, a i mnoga su naselja u unutrašnjosti potpuno napuštena. Slabo naseljeni Mljet često je služio kao karantena ili kao mjesto progona za raznorazne bolesnike. Prvo naselje na zapadnom dijelu otoka Goveđari nastalo je u 18. stoljeću povrh plodnog polja Pomijente u blizini Velikog jezera od doseljenika iz Hercegovine i dubrovačke okoline koji su tu napasali samostansku stoku. Kasnije se razvijaju i ostala manja mjesta, doseljavanjem mljetskih težaka i

slabljenjem benediktinske moći. Tako nastaju Soline i Babina Kuća uz jezera te Polače u istoimenoj uvali i Pomena kao ribarska luka Goveđara.

Otok je oduvijek bio slabo naseljen, pa uz Cres pripada najslabije naseljenim većim jadranskim otocima. Najviše je stanovnika (više od 2000) imao uoči i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, od kada se broj naglo smanjuje zbog iseljavanja, da bi ih u popisu iz 1991. bilo zabilježeno tek 1237. Najveće naselje i tradicionalno otočko

središte Babino Polje ima 398 stanovnika, a još samo dva naselja imaju više od 100 stanovnika - Goveđari 179 (ali s Babinim Kućama, Njivicama i Solinama) i Polače 123. Sva su ostala mjesta znatno manja: Blato (77), Korita (90), Kozarica (32), Maranovići (60), Okuklje (16), Pomena (50), Prožura (78), Prožurska Luka (15), Ropa (19), Saplnara (32) i Sobra (68).

Najveća su mljetska prirodna rijetkost njegova jezera, ujedno i najveća atrakcija Nacionalnog parka *Mljet*. Postoje Veliko i Malo

Soline u Kozarici

Blatina pokraj Blata

jezero te uski zaljev Soline preko kojega su spojeni s otvorenim morem. Nastala su postglacijalnim potapanjem kraških udolina i stvaranjem zaljeva duboko uvučenog u zapadni dio otoka. Tako je nastalo Malo jezero (površine 0,24 km² i najveće dubine 29 m), Veliko Jezero (površine 1,45 km² i najveće dubine 46 m) i Solinski kanal (dug približno 1 km, do 200 m širok i dubok do 3 m). To je velika prirodoslovno-pejzažna vrijednost otoka, ali činjenica jest da je u njihovu nastajanje ipak odlučujuću ulogu imao čovjek.

Kada su prvi benediktinski svećenici sredinom 12. stoljeća stigli na Mljet i za izgradnju samostana izabrali otočić na Velikom jezeru, pretpostavlja se da u to vrijeme cijela udubina nije bila ispunjena morem kao danas. More je u Veliko i Malo jezero dolazilo podzemnim izvorima i kanalima te za plime kroz uski prolaz između Solinskog zaljeva i Velikog jezera. Benediktinci su tada (pretpostavlja se u 15. stoljeću) produbili i proširili taj uski prolaz te tjesnac između Velikog i Malog jezera. Tada je obilje mora poteklo kroz 30 m dug, 4 m širok i 0,6 m dubok prolaz između Solinskog zaljeva i Velikog jezera, a snažna morska struja koja svakih 6 sati, ovisno o plimi i oseki, utječe ili istječe iz jezera poslužila je za pokretanje mlina za žito i druge žitarice. Taj fenomen mijenjanja smjera tečenja mora uočljiv je i danas. Valja dodati da je nakon produbljivanja preko kanala sagrađen i lijep kameni most.

No to nije bio kraj intervencijama u ovaj neobični prirodni fenomen. Plitka veza između Velikog i Malog jezera, koja se mogla lako pregaziti, produbljena je uoči Drugoga svjetskog rata za gradnje

ceste uokolo Velikog jezera. Tada je taj kanal i presvođen kamenim mostom. Najveće intervencije na jezerima napravljene su ipak 1960. godine kada je umjetni kanal između Solinskog zaljeva i Velikog jezera ponovno produbljen i proširen na širinu od 10 m i dubinu od 2,5 m. Tada je srušen i stari kameni most, a produbljen je i ulaz iz otvorenog mora u Solinski zaljev, s prijašnjih 1 m na 2,5 m dubine. Učinjeno je to da bi se omogućio prilaz jahtama u Veliko jezero, budući da je upravo tada stari benediktinski samostan na otočiću pretvoren u hotelski objekt. Koliko su sve te intervencije naškodile osjetljivoj ekološkoj ravnoteži jezera može se samo nagađati. Zna se samo da su nekada jezera bila znatno bogatija ribom negoli što je to slučaj danas, iako i dalje u njima žive različite vrste školjkaša, poput kamenica, dagnja, periska, kunjka i sl.

Inače godinama se mjere karakteristike vode u jezerima pa je zapaženo da su temperaturne razlike u njima mnogo veće negoli na otvorenom moru, tako da je voda u njima ljeti toplija, a zimi hladnija. Posebno je to slučaj u Malom jezeru gdje su ljeti zabilježene površinske temperature iznad 30⁰ C i gdje je prosječna zimska temperatura 4,5⁰ C, za razliku od 10,07⁰ C u Velikom jezeru ili 12,65⁰ C na otvorenom moru.

U Velikom jezeru opada temperatura u dubini i ispod 9⁰ C, pa je voda znatno hladnija od otvorenog mora, a u Malom jezeru se ponekad pojavljuje i dihotermija, a to je slučaj da su najhladniji srednji slojevi. I s obzirom na slanost postoji određena razlika u odnosu prema otvorenom moru. Slanost površine Malog jezera niža je od slanosti

Velikog jezera, a slanost Velikog jezera niža je od slanosti mora pred Mljetom. U moru slanost pada od dna prema površini, dok je najveća slanost u Velikom jezeru znala ponekad biti na površini jezera, što je pojava nezabilježena u Jadranskom moru. Distribucija slanosti u Malom jezeru je normalna, tj. raste s dubinom. Na dnu doseže najveću slanost, što upućuje na zaključak da je bazen malog jezera podzemnim putem direktno povezan s otvorenim morem. Ujedno su najveće vrijednosti gustoće mora pronađene u Malom jezeru, pa se može reći da se udaljavanjem od mora značajno smanjuje prozirnost. Ona je najveća na otvorenom moru, u Velikom jezeru je za trećinu manja, a u Malom čak za dvije trećine. Malo je jezero izloženo procesu eutrofizacije, stoga u nižim slojevima nema kisika, a na dubinama nižim od 20 m zapažena je i pojava sumporovodika, što je rijedak slučaj u morskoj vodi. Stoga su te vode, koje obiluju i hranjivim solima, pogodne za liječenje reumatskih i kožnih bolesti. Ujedno u Malom jezeru ima blata koje pomaže u liječenju određenih upala, cista i sličnih oboljenja. Jezera posjetitelje oduševljavaju svojim intenzivnim plavetnilom i gustom šumskom vegetacijom koja se spušta do samih obala, a nerijetko se borove grane moče u vodama jezera. Time je potaknuta simbolička (možda i stvarna) slika grane bora na kojoj je s gornje strane ptičje gnijezdo, a s donje grozdovi školjaka, često rabljena i u mitologiji i u poeziji za prikaz Mljeta kao zemaljskog raja. Idiličnost prelijepog krajolika pojačava i otočić Sv. Marije (200 m dug i 120 m širok) na jugu Velikog jezera sa skladno uklopljenom renesansnom građevinom, pa se zaista svatko može složiti s često navođenom

rečenicom mljetskog opata i pjesnika Ignjata Đurđevića iz pisma koje je uputio svom učeniku Januariju Salinesu:

- "Kunem ti se prisno da je ovdje ljupkost prirode sve stvorila bolje od čovječjeg umijeća."

Danas je situacija na jezerima posve drukčija. Crkva Sv. Marije je restaurirana i privodi se vjerskoj funkciji, hotel je zatvoren i vraćen dubrovačkoj biskupiji koja mu tek treba odrediti namjenu. Posebnom mrežom pregrađen je Solinski kanal (koji je ime dobio po tome što su u njemu fratri dobivali sol) tako da brodovi više ne mogu ulaziti u Veliko jezero. Ukratko, stvaraju se mogućnosti da se pokuša popraviti sve ono što je na ovim neobičnim prirodnim morskim jezerima i zaljevima nedovoljno promišljeno učinjeno proteklih godina i stoljeća.

Nacionalni park *Mljet* smješten je na 31 km² kopna ili približno jednoj trećini površine cijelog otoka. U sastav parka uključeno je i 26,6 km² okolnog mora. Park je utemeljen 1960. godine

Naselje Sobra u istoimenoj uvali

Otoka cesta prolazi kroz Babinu Polje
Hotel *Odisej* u Pomeni

zaslugom akademikā Branimira Gušića i Cvite Fiskovića, kojima su ispred uprave parka u Pristaništu na Velikom jezeru postavljene i biste, a šetnica oko jezera nosi ime dr. Gušića, liječnika, etnologa i geografa. U sastavu parka su i naselja Govedari (s Babinim Kućama, Njivicama, Pristaništem i Solinama) te Polače i Pomena.

Za nedavnog posjeta Mljetu iskoristili smo priliku da posjetimo upravu Nacionalnog

parka i da popričamo s v. d. ravnateljicom mr. sc. Marijom Nodilo, dipl. ing. šum., koja je na to mjesto imenovana nekoliko dana prije. Ona nas je izvijestila da u Upravi parka radi tridesetak zaposlenih, a da ljeti zapošljavaju i ponešto sezonskih radnika radi protupožarne zaštite. Protupožarna služba u parku ima svake godine po nekoliko intervencija, što je ove godine srećom izostalo. U jezeru je sada strogo zabranjen ribolov, a strogo je ograničena i izgradnja zbog mogućih mijenjanja obale. Sadašnji je jedini mljetski hotel *Odisej* u Pomeni (kojim upravlja dubrovački *Atlas*) sa 300 soba, izgrađen 1979. godine u vrijeme kada je postojala takva tendencija i kada su građeni hoteli i na Plitvičkim jezerima. Hotel ima određenih neraščišćenih problema s vlasništvom zemljišta, a nema do kraja riješen problem odvodnje, što nemaju ni ostala naselja u sastavu parka. Nije uostalom riješena ni vodoopskrba, pa se voda s desalinizatora u Blatu razvozi cisternama.

Postojali su planovi za vraćanje na stanje koje je na jezerima bilo prije intervencija 1960. godine, za što se osobito zalagao dosadašnji ravnatelj Parka. Htjeli su izgraditi kameni most, a za rekonstrukciju mlina nema naprosto nikakvih pisanih tragova, budući da su benediktinci otišli prije gotovo dva stoljeća. Jedini putokaz mogu biti crteži Fausta Vrančića koji je u knjizi *Machinae novae* prikazao rad mlina na plimu i oseku. Sve je, međutim, zapelo na nedostatku novca. Vjeruju da samostan na otočiću usred jezera neće više nikada služiti kao hotel, najsretniji bi bili kada bi bio promotivno mjesto Nacionalnog parka, s prirodoslovnim odnosno etnografskim sadržajima. Inače za posjetitelje na otoku otvorena je

taverna te crkva u kojoj su konzervatori pronašli nekadašnji središnji romanički dio. Za režim uporabe i zaštite Nacionalnog parka Mljet tek se očekuje dogovor s predstavnicima upravnog vijeća, ministarstva te s autorima prostornih planova. Sadašnji su prihodi od ulaznica vrlo mali, a državni proračun nema novca za skupa i složena ulaganja.

Naselje Korita

Nakon razgovora s prezaposlenom ravnateljicom popričali smo s Vlatkom Ščetarić, biologinjom i ekologinjom, koja nam je rekla da samoniklu šumsku vegetaciju Nacionalnog parka po postanku dijelimo na antropogeno-degradirane oblike vegetacije, poput makije, gariga i kamenjara te prirodne šume u koje se ubrajaju zajednice hrasta crnike i crnog jasena na osojnoj strani i alpskog bora na prisojnoj strani. Inače u Velikom je jezeru nedavno pronađena nova vrsta meduze te posebni i veliki primjerci alga.

Činjenicu što se gđica Ščetarić bavi istraživanjima po cijelom otoku Mljetu iskoristili smo da

saznamo ponešto o tajanstvenim mljetskim blatinama, koje su vrlo važne za prelete ptica, posebno za patke i čaplje. One imaju i posebne vodne režime, jer dok se jedna puni druga se prazni, a sve su pune jegulja koje se ljeti love tako da se zamuti dno pa se jegulje pojave na površini. Saznali smo ponešto i o Saplunari i o tri velike pješćane plaže na krajnjem istoku otoka. Inicirano je da se plaže zaštite kao park prirode, iako je cijeli kraj zaštićen kao šumski krajolik. To je potencijalno stanište morske kornjače te sredozemne medvjedice ako je uopće ima u našim krajevima.

Boravak u Nacionalnom parku Mljet iskoristili smo za vožnju

Velikim jezerom i Solinskim kanalom, za razgledavanje otočića sa samostanom i crkvom te za šetnju uokolo Malog jezera. Potom smo u Babinu Polju razgovarali poglavarstvom općine Mljet - Đurom Nodilom, predsjednikom, Davorom Dabelićem donaćelnikom i Astritom Stermasijem, predsjednikom Općinskog vijeća. Od njih smo saznali da je broj od 1237 stanovnika uvelike pretjeran te da sadrži mnogo onih kojima je otok samo prebivalište, ponešto pomoraca te "padobranaca", dakle onih koji su se na Mljetu prijavili iz samo njima znanih razloga. Točan bi broj trebao biti između 800 i 900 stanovnika, od čega je polovica smještena u Babinu Polju. Prosječna starost stanovništva je vrlo visoka i kreće se između 60 i 65 godina. U ratu su imali manji porast stanovništva, a sada se opet iseljavanje pojačalo.

Turizam je jedina prava otočka perspektiva, ali je potrebno nekako izdržati ono razdoblje između rujna i svibnja kada se zapravo ništa ne događa. Intenzivnijoj poljoprivredi prepreka je starost i struktura stanovništva te teški pristupi pojedinim poljima. Razvija se jedino poljodjelstvo s ribarstvom za obiteljske pansione i za specifične oblike seoskog turizma. Isti je slučaj i s maslinarstvom koje je u posljednje vrijeme ponešto intenzivnije.

S Nacionalnim parkom dobro surađuju, iako je to dio općine Mljet pod direktnom upravom Vlade. To je jedna zasebna cjelina s kojom uspješno surađuju, posebno u pitanjima protupožarne zaštite. Bilo je prije

određenih nesuglasica, jer je upravi Nacionalnog parka najpreča briga zaštita, a općini je briga razvoj. Uostalom danas uprava parka priželjkuje više posjetitelje koji borave jedan dan, dok općina više voli posjetitelje koji na otoku ostaju. Zadovoljni su da je konačno za ravnateljicu imenovan netko tko je obiteljski povezan s razvojnom problematikom otoka, prijašnji su ravnatelji dolazili sa strane i često su imali premalo sluha za otočke probleme. Izbor ravnatelja i uprave osobito je važan jer je proračun nacionalnog parka tri puta veći od općinskog proračuna. Uostalom predstavnik Nacionalnog parka stalni je član Općinskog vijeća.

Prošle su godine usvojili Strategiju razvitka općine, zapravo realni plan želja. Glavni je problem nedostatak ljudi i kako ih na otok privući. Svjesni su da je na području Nacionalnog parka potrebno štititi temeljni fenomen, ali bi trebalo u prostornim planovima razraditi položaj i ulogu rubnih naselja, posebno najmlađeg Polača koja ima jednu od najzaštićenijih uvala na Jadranu i izuzetne uvjete za razvoj turizma. Sličan je slučaj sa Saplunarom, za koju znaju da ju se pokušava dodatno zaštititi, iako bi se tamo mogli smjestiti veći hotelski sadržaji. Htjeli bi da jednom država definira svoje ciljeve na otoku kako bi se tomu mogli prilagoditi.

S vodoopskrbom i ugradnjom desalinizatora sve je nekako naopako ispalo. Desalinizator u Blatu radi s pola kapaciteta, a za bolju vodoopskrbu nedostaju i vodospreme i magistralna mreža. Tu su se poklopile sve moguće

nedaće, od bankrota izvoditelja do imovinsko-pravnih odnosa. Dojam je da bi jeftinija bila voda s kopna, posebno stoga što je podzemski cjevovod između Pelješca i Mljeta odavno položen. Sada se voda s desalinizatora dovozi cisternama, iako se mora priznati da je izvrsne kvalitete. Desalinizatori su ugrađeni ili se ugrađuju na svim otočkim Blatinama, kod Blata, Sobre i Prožure. Uostalom ta je voda ponešto i skuplja i ovog je ljeta Centar za razvoj otoka za velikih suša sufinancirao cijenu vode sa 70 posto iznosa.

Pokušali su, da bi privukli stanovnike, prodavati općinsko zemljište za one koji bi željeli ostati po cijeni koja je deset puta manja od tržišne, ali bez ikakva stvarnog rezultata. Velik im je problem nedovršen dio od 4 km državne ceste između Korita i Saplunare, jedne od rijetkih državnih cesta koja je samo strojevima probijena i nema nikakvog ni tampona ni asfalta. Kanalizacije praktički uopće nema, jedino Nacionalni park ima o tome studije u izradi, a slično je i s divljim odlagalištem otpada na Grabovici. Razmišljalo se o tome da se otpad odvodi s otoka, razmišljalo se i o spalionici, ali sve je stalo na problemu financiranja, posebno s nabavkom osamdesetak kontejnera. Koliko znaju, rekli su naši sugovornici, ni Nacionalni park nema zadovoljavajuće rješenje, i njihovo je odlagalište neslužbeno, ali izgleda oni to pokušavaju riješiti pa bi u budućnosti bilo možda moguće i zajedničko rješenje.

Najveća je investicija na Mljetu bila u prošloj i ovoj godini uređenje trajektnog pristaništa u Sobri, što je investicija Centra za otoke. Trajekt svakodnevno vozi do Dubrovnika, a uspjeli su ovog ljeta uvjeriti *Jadroliniju* da održava trajektnu liniju između Sobre i Trstenika na Pelješcu, s kojim je Mljet bio povezan i prije rata. Veseli ih što je promet potpuno opravdao tu ljetnu

policiji, najviše ih je zaposleno u Nacionalnom parku.

Na kraju smo razgovarali o iseljavanju Mljećana kojih samo u Dubrovniku danas ima više od 4000. Iseljavali su se u prekomorske zemlje, ali i u Zagreb te u Njemačku. Ekonomska je kriza to ponešto zaustavila i ljudi su se okrenuli maslinarstvu i turizmu. Šteta je jedino što je

Pješćana uvala Blace

trajektnu vezu. No jedino je pravo rješenje za Mljet izgradnja trajektnog pristaništa u 5 milja udaljenom Prapratnom na Pelješcu. Za to je zainteresirana i općina Ston, a projekt su kandidirali i za zajam kod Europske banke za razvoj. Naime, prometno povezivanje s Dubrovnikom na određen je način promašeno budući da je danas u Hrvatskoj i Dubrovnik u pravoj prometnoj izolaciji. U Osnovnoj školi u Babinu Polju imaju stotinjak učenika, a zadovoljavajuće je riješena zdravstvena zaštita. Ambulanta je nedavno renovirana i na otoku su stalno dva liječnika. U općini je ukupno stotinjak zaposlenih i osim u javnim službama te vojsci i

sezona jednostavno prekratka. Za eventualna strana ulaganja, za što zanimanje postoji, velik je problem postojanje Nacionalnog parka i ograničenja koja se mogu pojaviti. Život je na otoku mnogo skuplji, a nedostaju i kapitalne investicije. Ujedno smo saznali da općina izrađuje prostorni plan koji će biti temeljni dokument budućeg razvoja.

Obišli smo dakako cijeli otok. Bili smo u Koritni, luci Blata i razgledali slatinu koju je poljoprivrednik Marin Radulj spojio s morem da mu ne bi poplavljivala plodno zemljište. On tu uspješno uzgaja razno voće i povrće, a nakon melioracije u kanalima slatine uzgaja ciple. Bili smo i u Sobri, luci Babina Polja, i

razgledali trajektno pristanište na kojem se obavljaju završni radovi. Trajektno je pristanište izgrađeno na istočnom rubu prostrane uvale, a nastalo je spojem kopna i otočića Badanj, što bi značilo da sada u popisu otoka imamo jedan otok manje. Razgledali smo i prelijepu Prožursku luku te živopisna naselja u unutrašnjosti otoka kao što su Prožura, Marasovići i Koritna. Vozili smo se i nedovršenim dijelom ceste između Koritne i Saplunare koji je zaista u jadnom stanju. Divili smo se prekrasnim plažama Saplunare i Sutmiholjske. Obišli smo praktički sve na ovom izduženom otoku i dojam koji smo stekli mogao bi se opet vratiti onim superlativima s početka ovog napisa. Sve bi se sažeto moglo izraziti kao: otok je zaista prelijep, ali...

U tom ali sadržani su brojni otočki problemi koji zaista nisu mali. Iako je kopno relativno vrlo blizu, otok je s njim vrlo slabo povezan. Trajekt do gruške luke vozi između 2-2,5 sata i svi su posjetitelji prisiljeni na vrlo rana ustajanja kako ne bi propustili jedinu otočku vezu. Otok ima izuzetno loše ceste kroz sva naseljena mjesta, posebno kroz Babino Polje gdje je širina ceste tolika da jedva prođu jedna osobna kola. Priča se da je nedavno jedan češki autobus morao ispustiti gume kako bi prošao kroz Polače, do hotela u Pomeni, jer cesta upravo prolazi kroz zid stare rimske palače. Nacionalni park je velika mljetska prednost, ali se nekako čini da je i on poput ovog lijepog otoka nekako na rubu zbivanja, te da se zaštita prirodnog fenomena ne sprovodi ni dovoljno odlučno niti s dovoljno sredstava. Nekako se čini da bi slavna jezera zasluživala primjerice čamce na električni pogon (zbog buke i zagađenja), a

čini se i mnogo veću stručnu ekipu za njegovu zaštitu. Uostalom kako je moguće da u okviru Nacionalnog parka postoji hotel koji nema zadovo

gospodarskog razvitka. Uostalom na tom prostoru postoje i živi ljudi koje bi također trebalo zaštititi, jer su oni na Mljetu zaista prava rijetkost.

stanovnika i privlačenja na otok novih. Jer inače će se dogoditi da će ovaj otok "umrijeti od ljepote", ako to već i nije.

ljavajuće riješen problem odvodnje otpadnih voda nego ih ispušta u zaštićeno more. Nismo li i u slučaju Nacionalnog parka *Mljet* "zaštitili" više prostora negoli što smo to u stanju podnijeti na sadašnjem stupnju

Jer najveći je problem Mljeta izuzetno slaba naseljenost, koja se već vje

Valja zaista nešto hitno učiniti da popularni slogan zaljubljenika u Mljet "nema ljetovanja do mljetovanja" ne bi zazvučao sasvim prazno.

rojatno spustila ispod biološkog minimuma. Valjalo bi zaista najhitnije izraditi precizne programe zadržavanja postojećih

Branko Nadilo
Fotografije: B. Morić